Junior

Visita Deu castèth de Montaner

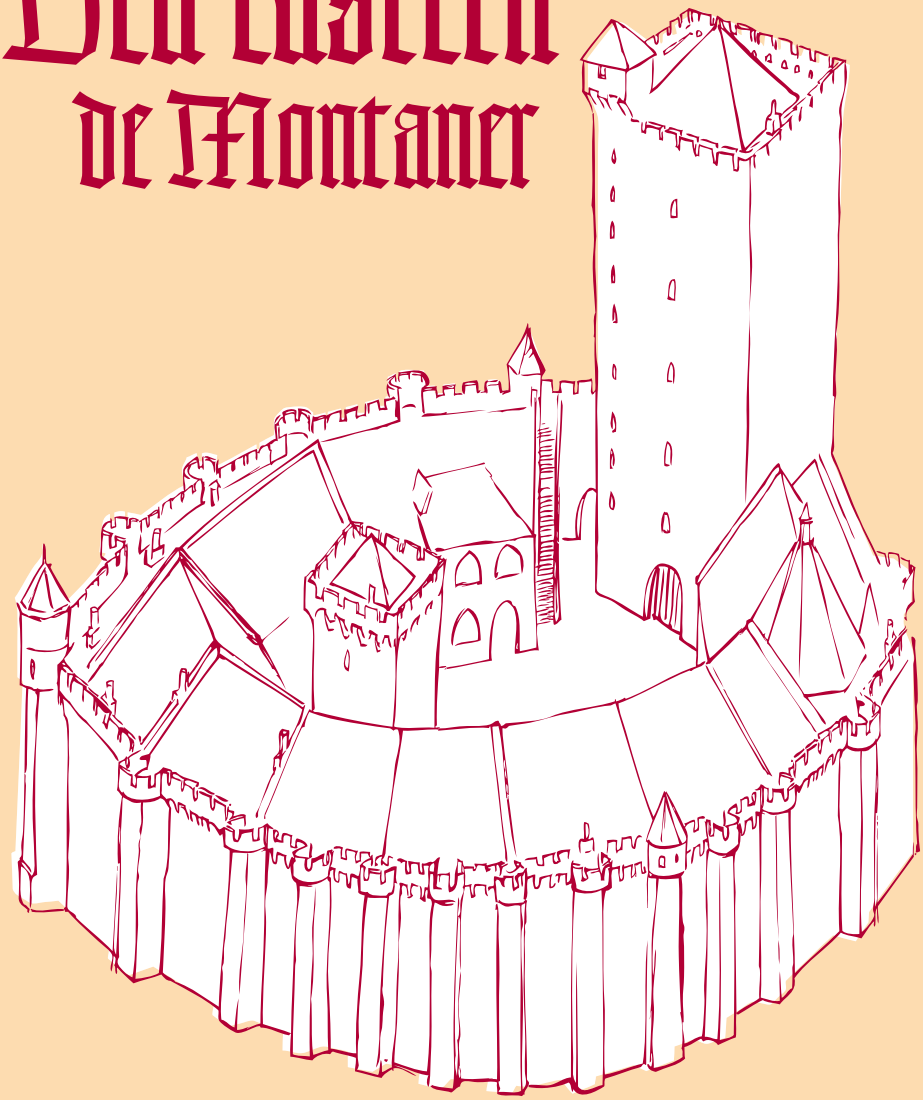

Sias planviengut, visitador deu sègle XXI^{au} !

Qu'as davant tu los vestigis d'un castèth de l'Edat
Mejana de batlèu 700 ans. Lo guida qui as en mans
que't convida a descobrir los vestigis aqueths.
Que't prepausa un jòc de pista, prumèr a l'exterior
au torn deu castèth, puish a l'interior.
Aqueth jòc que't convida a espiar de plan çò qui vedes,
com ac hèn los arqueològues e los istorians.
Atau, que'n poderàs saber mei sus aqueth castèth
e suu qui'u hasó bastir, Gaston Febus.

Febus qu'èra un senhor deu sègle XIV^{au}, Viscomte de Bearn
e Comte de Foish. Lo castèth de Montaner qu'ei un castèth
hèra especiau, qui joguè un ròtle tot particular
dens los projèctes d'aqueth princi meridionau.

Que't desiram ua bona visita !

Règla deu jòc

Au long deu ton caminament, que trobaràs
indicacions fixadas sus perpaus qui't convidaràn
a espiar de plan un detalh deu monument.

Cada indicacion qu'ei representada per ua letra
de l'alfabet qui't renvia
a ua question suu liberet.

Cada question que't prepausa tres responsas :
obsèrva plan lo castèth, pensa-t'ac plan e essaja
de trobar la bona responsa !
Aquesta, que la te balham de tira après l
a question, en arrevirant lo liberet.

Abans d'espiar las responsas,
que't pòdes divertir a entornejar la responsa
qui causeishes e a comptar
un punt se t'i ès escadut.
Atau, a la fin de la toa descobèrta, que poderàs
véder quina mèrca as atenhut.

Tà fenir, l'adulte qui t'acompanha qu'a tanben
un liberet : no't sia grèu de discutir dab eth,
car a bèths còps qu'a questions
diferentas de las toas !

Junior

A

Tà qué serveishen los pans de parets espés acotats a la murralha ?

1 Tà l'emberogir

2 Tà i pujar dessús

3 Tà la fortificar

Responsa 3 :
Aquelhs massís de teula que serveishen tà ahorir la murralha. Que son ancolas. Quan basteishen murralhas immensas, que cau que sian solidas. Mes mei e son hautas e largas, mei pesantas e instablas que son. Las ancolas que conhienen cadua milèrs de teulas i Parets de 10 m de haut ? Shens dobte, Montaner qu'ei prumèr un casterás !

B

Perqué partidas que i a deu castèth estón destrusidas ?

1 Per'mor de las Guèrras de religion

2 Volontàriament entà tornar utilizar las teulas

3 Per'mor deus ans qui passan

Responsas 1, 2 e 3 :
Prumèr, au sègle XVIau, las Guèrras de religion que contribuín a la destruccion deu castèth. Puish a las prumeirias deu sègle XIXau, que serviín volontàriament de peiréra entà tornar utilizar las teulas e las pèiras de tolha. Enfin, qu'a batlèu 700 ans e ía que sia solide, la vegetacion e las mossas qu'envadeishen pòc a pòc los endrets abandonats…

Perqué aquera frinèsta ei larga e de pèira de talha ?

1. Tà que l'endehens e sia mei clar
2. Entà que mei d'un arquèr e posca tirar viras
3. Tà afirmar lo riquèr e la puishança deu mèste deu castèth

Responsas 1 e 3 :
Aquestas frinèstas que serveishen de fèit a har mei clara la pèga, e a afirmar lo riquèr e la puishança deu mèste deu castèth. Mei e son gramas las frinèstas, mei que i entra la lutz i E aquerras que son hèra bèras, hèitas dab pèiras talhadas e non dab teulas de bastir i Prumèr indici : lo castèth qu'èra shens qu'ua hortalessa militara, mes tanben un ostau, e pro beròi i Continuem l'enquèsta.

Tà qué serveishen las duas avançadas de teulas visiblas en suspart de la frinèsta ?

1. Tà decorar la frinèsta
2. Tà emparar l'andami
3. Tà virar la ploja de la frinèsta

Response 2 :
Qu'emparavan l'andami qui èra au som de la murralha : qu'èra un camin on los soldats e podèn har tot lo torn deu castèth entà'u defèner. Probable que s'i trobava en suspart ua petita parèt dab denthlhs e merlets (sòrta de boclèrs de pèira) qui protegivan los arquèrs. Enquèra vestigis militars i

E

Perqué i a ua obertura au som d'aquera ancola ?

1 Entà admirar la vista

2 Per'mor qu'ei la plaça d'ua pèça especifica

3 Entà deféndér lo castèth

Response 2 :
Aquera obertura que da tà çò qui ei probable la capèra deu castèth. Non solament Montaner qu'ei un ostau, mes qu'ei tanben de segur un palai : sòls los palais deus senhors de l'Edat Meiana qu'avèn ua capèra suu lòc ! Per çò qui ei deu pòble, qu'avè las gleisas e las catedralas.

Junior

Tà qué servivan los petits horats carrats visibles sus l'exterior de la murralha de cerquit ?

1. Tà tirar viras
2. Tà evacuar l'aiga
3. Tà i apitar apontatges

Responsa 3 :
Tà lhevar murralhas immensas, que calè har puiar teulas de basir e arrebòts de mei en mei haut. Uei lo dia, que's serveishen de gruas, mes a l'Edat Meiana, los basidors qu'installan… apontatges ! E enità har tiéner qauseses, que déishan dens las murralhas horats, aperats horats barriérs, tà i acotar las pègas de hustà qui serveishen tà sosiéner l'apontatge. Aquera tecnica qu'ei hèra anciana !

Quin ei bastida la murralha ?

1. Dab pèiras
2. Dab arrebòts
3. Dab teulas de bastir e arrebòts

Responsa 3 :
En grana partida lo castèlh qu'ei bastit dab teulas e dab arrebòts. Aquueras duas mestiors que son tipicas deus castèlhs de Febus. Las teulas que's fabricavan sus lòc en hèra grana quantitat, dab las matèrias prumèras locaus (argèla, aigà, sable) ; obrèrs especializats que hasèn qauelh tribalh. E peu pargan ne i a pas hèita d'arrebòts ! Tot acerò que dè un castèlh immense, hèra solide, bastit rapidament… dab mestiors deu pargan e artisans locaus, donc guaire car !

Junior

5

Tà qué serviva aquera paret au pè de la murralha ?

1. Tà har un varat
2. Tà sostiéner un camin de passei
3. Tà estermiar lo domeni deu proprietari

Responsa 1 :
Lo varat qui hè lo torn deu castèlh, que l'apèran los envarats. Aquestas qu'empachavan los atacants d'arribar tau pè de la murralha. Deu costat opausat au castèlh, que i a ua paret de teula de basir hicada de pès tà realizar l'aute costat deu varat.

1

Tà qué serveish acera obertura suu costat de la tor ?

1. Tà entrar tà la tor
2. Tà airejar los espacis interiors
3. Tà balhar lutz a la pèça

Responsa 1 :
Acera petita pòrta que serviva tà entrar taus solèrs de la tor. Ua pòrta identica qu'existeish au medish nivèu suu davantau opausat. Qu'èran lo sol meijan d'entrar taus solèrs de la tor. E que calè prumèr puiar tà sus la murralha, en gahant l'escalèr de la cort deu castèlh, puish puiar per un escaleròt de husta entà arribar tad acera pòrta. De mau atacar !

Tà qué serviva aquera obertura estreta près de la pòrta d'entrada ?

2

1 Tà i péner estatuas

2 Tà tirar viras

3 Tà har bassacular lo pont

Responsa 2 :
Qu'ei ua arguèra, qu'ei a díser ua obertura hèra estreta qui permetè a un arguèr de tirar viras en estant emparat. Mes que i a quauquarren d'estranh : com ac vederàs dehens, aquera arguèra qu'ei hèita dens ua paret tant espessa (2,90 m) qu'un arguèr qui's tienè a l'interior e devè aver penas tà se'n servir a de bonas !

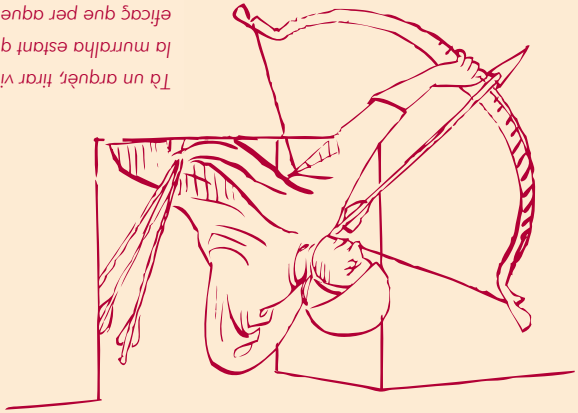

Tà un arguèr, tirar viras deu som de la murralha estant que devè estar mei eficag que per aquera arguèra !

ACÍ QU'ÈM A L'INTERIOR DEU CASTÈTH !

Comencem per aceras pèiras alinhadas qui sòrten de la paret a uns quants mètres de haut, a mieja hauçada de la murralha.

Junior

Tà qué servivan aceras pèiras ?

1 Tà ahortir la murralha

2 Tà decorar las parets

3 Tà sostiéner lo sòu de las pèças deu prumèr solèr

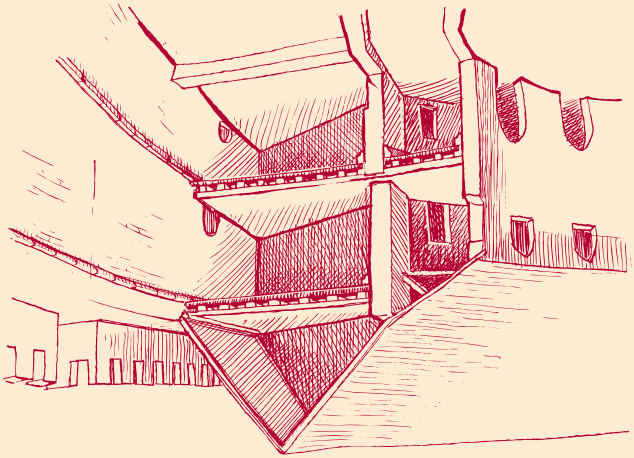

Responsa 3 :

Aceras pèiras que sostienen lo teulat deu prumèr solèr. Cadùda que s'apèra un emparei e amassa que forman ua cornischa. Dens la cort deu castèth, que i avè donc un embaish, on se trobavan probable magazins e cerèrs, e un solèr, on se trobavan las pèças d'abitacion.

1

Tà qué serviva aqueth horat arredonit e maçonat au prumèr solèr ?

1 Qu'èra un cabinet

2 Qu'èra un aiguèr

3 Qu'èra ua aeracion

Responsa 2

14

Tà qué serviva l'aiga deu putz ?

1 Tà netejar las pèças deu castèth

2 Tà hornir l'aiga deu castèth

3 Tà har vòts

Responsa 2

Lo horat arredonit dens la paret a mieja hauçada qu'èra un aiguèr, qui s'escorrè tot dret tau varat a l'endehòra de la murralha. Qu'ei amainatjat au nivèu deu sòu de la pèça deu prumèr solèr. Mes en quina pèça avèn besonh d'aver un aiguèr ? E quin i arribava l'aiga ?

A l'Edat Mejana, ne i avè pas robinets. Lo putz qu'ei un element de compte har, car que horneish tota l'aiga deu castèth. Que permet de subervíver se lo castèth ei assetiat. Que i putzan l'aiga e que la distribueishen segon los besonhs. Que se'n serveishen tà har la cosina, lavà's, dar la beuta au bestiar mes tanben entà esténher lo huec se hè hrèita.

Lo monde e las bèstias qui vivèn au vilatge au torn deu castèth qu'utilizavan un aute putz, qui retrobèn près de la prumèra maison de uei lo dia.

Tà qué serveish aqueth amàs de teulas qui s'avançan tà l'endehens de la pèça ?

1. Tà ahortir l'espessa paret de separacion enter las duas pèças
2. Tà har ua vòuta qui cobreish la pèça
3. Tà decorar la pèça

Responsa 3

Perqué aquesta pèça ei separada de la rèsta deu castèth per ua paret hèra mei espessa que las autas ?

1. Per'mor qu'èra ua manièra de grana caisha hòrta e que la calè protegir deus lairons
2. Per'mor qu'èra la cosina e que lo huec e i èra alucat tot lo dia
3. Per'mor de sostiéner la vòuta

Responsas 2 e 3

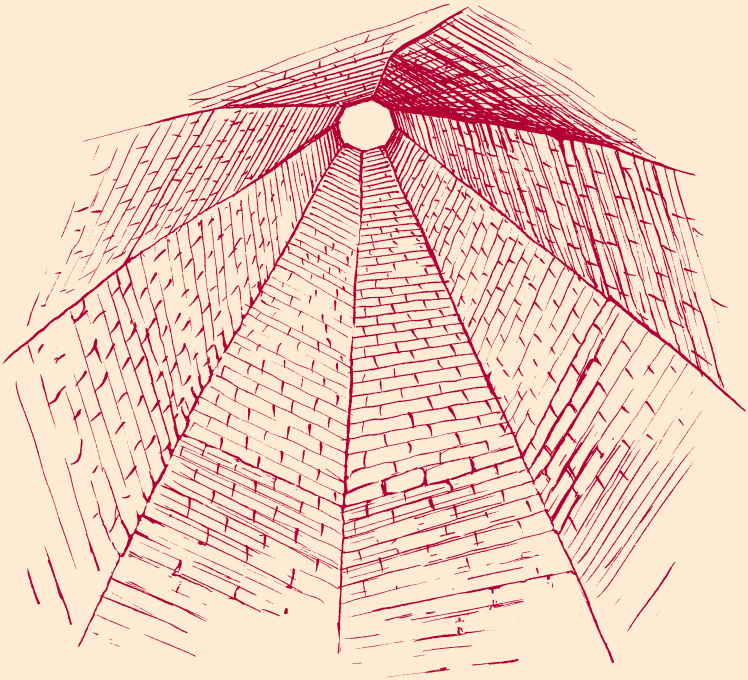

Aquestes vestigis que son las rèstas d'ua vòuta de teulas de bastir qui cobriva lo centre de la pèça. Aquò que permetè d'evitar de's servir de husteria ; en efèit aquesta que s'abrandava adaise se's hicava lo huec en quauque part. La vòuta que devè estar tan massissa que calè ua paret hèra mei espessa entà la sostiéner. Aquera espessor que permetè tanben d'evitar qu'un huec e ganhèsse las autas parets deu castèth.

Shens nat dobte, aquesta pèça qu'èra la cosina ! Non solament que i avè un aiguèr, mes que i avè tanben un larèr centrau, puishque lo huec e l'aiga èran los dus elements indispensables a las activitats d'ua cosina, com lavar la verdura o lo gibièr e har còser la carn ! La preséncia d'ua grana cosina qu'ei un signe : que i podèn aprestar de qué neurir e entertiéner lo Comte e tota la soa cort, com dens un palai !

Aqueste horat arredonit qu'ei un lavabo. Dens quina pèça e's trobava ?

1 La sala de banh

2 La sala de recepcion

3 L'armureria

Responsa 2 :

Aquesta pèça qu'èra la sala de recepcion, aperada lo tinèu. Aqueth lavabo que servìva tau netejatge rituau deu còrps o d'ua partida deu còrps. Lo tinèu qu'èra un lòc de compte har deu castèth, e qu'ei eth tanben caracteristic d'un palai. Febus que i podè recèber la soa cort, dìser la soa politica e exercir lo poder. Aqueste tinèu qu'èra lo mei gran de tots los castèths de Febus : 30 m de long per 13 m de larg. Montaner qu'èra un castèth mager !

Junior

Aquesta frinèsta qu'esclaira ua pèça au ras deu tinèu, de quina pèça e s'agiva ?

1 De la crampa de Febus

2 De la capèra

3 D'ua petita sala de recepcion

Responsa 1 :
La pèça aquesta, que l'interprèhan com estant la crampa de Febus, per'mor de's situar enter lo tinèu e la capèra. Las frinèstas granas, com au tinèu, qu'avèn per tòca de har mei conforta blas pèças on vièn en lo monde. Com hasèn entrar la luz amplament, que s'i trobava bancs de teula de basir qui permetèn de proflèitar de la frinèsta e de la vista ! Mes aquelh ordi de frinèsta n'èra pas reservat aus palais e que'u tròban en un sarròt d'ostaus de l'Edat Mejana !

Junior

13

Perqué las duas oberturas d'aquesta pèça e son diferentas de las autas ?

1 Per'mor que s'obreishen tà la capèra

2 Per'mor que s'obreishen tà ua crampa mei petita

3 Per'mor que s'obreishen tà l'armureria

Responsa 1 :

La pèça aquesta, que l'interpretàn com estant la capèra deu castèlh. A man esquèrra, la frinèsta qu'ei mei estreta e n'a pas los bancs d'adès. L'obertura a man dreta qu'ei ua porteta qui dava tà l'endehens de l'ancola (que l'as vista au punt E de l'exterior estant !). Que son orientadas tà l'est, com l'autar d'ua gleisa. La religion qu'èra fondamentua a l'Edat Meiana e mei que probable au castèlh que i avè un endret on Febus e podè aunorar a Diu. La capèra que ns'amuisha tanben que Montaner èra mei un palai que non pas un simple ostau !

A qué corresponen aqueths grans horats dens la paret ?

1 A un gran cabinet

2 A siètis dab ua grana esplena hèita de teulas de bastir

3 A cheminèias

Qui demorava en aqueras pèças ?

1 Los religiós qui hasèn anar la capèra

2 Los invitats de Febus

3 Los soldats de la garnison

Responsa 3 :
Cheminèias entaus soldats, mes frinèstas, non ! Que i avè cheminèias a totas las pèças deu castèth qui servìvan tà s'í estar. Que'èran indispensablas entà cuhar los alòtges. Dens aquesta partida de la cort, las cheminèias que cuhavan las pèças deu hons e deu som… qui totun n'an pas frinèstas : la lor tòca, en efèit, qu'èra de loïar los soldats. E aquestes n'avèn pas besonh de frinèstas de confòrt. Per vencìva, qu'avèn autant besonh com los nobles de non pas aver a patir lo hred en ivèrn.

Junior

Aqueras tralhas suu sòu que son vestigis de parets, mes quin èra bastit l'endehens de la cort ?

1 En cerc

2 En escargòlh

3 En telaraca

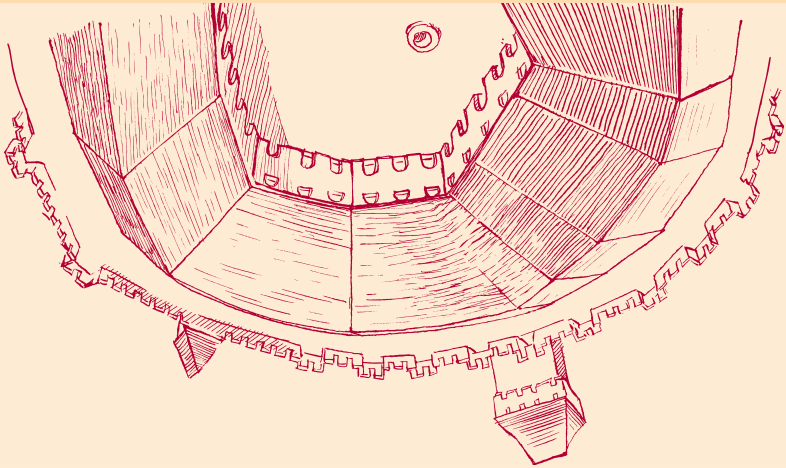

Responsa 1 :

L'interior de la cort qu'èra en forma de cerc. Las tralhas qui vedes que son restas de parets qui hasèn un long corredèr circular entèr las pèças acotadas a la murralha e l'espaci centrau. Acera paret qu'avè probable arcadas e atau que formava un pati, qu'ei a dìser un casau, o ua cort inteniora organizada en cerc au torn deu puts. D'aquelh punt de vista, lo castèlh de Montaner qu'èra hèra pròche deu castèlh de Bellver a Malhòrca, qui probable ei ua de las soas honts d'inspiracion.

Junior

Tà qué serveish aqueth gran arc de teula ?

1 Qu'ei un escalèr

2 Qu'ei ua ancola interiora

3 Qu'ei ua arcada deu pati

Responsa 1 :
Aqueth gran escalèr que miava tà l'andami e d'aquiu, tà la pòrta per la quau e's podè entrar diècetament tau dusau solèr de la tor. En efèit, ne i avè pas nat passatge enter l'embaish de la tor e los solèrs. Aqueth accès difícile au delà que hasè que l'interior de la tor èra de mau aténher e mièlher defenut se i avè ua atacca.

Perqué i a ua pòrta ad aqueste endret au pè de la tor ?

1 Tà perméter aus chivaus d'entrar tà la cort

2 Tà perméter de sortir e d'inspectar los envarats

3 Aquesta pèça n'existiva pas deu temps de Febus

Responsa 3 :
Aquesta pòrta n'existiva pas deu temps de Febus. Totun com la pòrta situada au nòrd, que la trauquèn quan tornèn amainatjar lo castèlh, probable au sèglе XVIou. En 700 ans d'istòria, que se n'i pòt passar, causas, e çò qui vedes n'ei pas necessàriament çò que i avè en prumèras !
Mes adara qu'ei lo moment de'n saber mei sus Febus, la soa epòca, los sons castèlhs... En anant tà la tor, que descobririàs un sarròt d'apèrs qui't permetèran de comprèner mièlher aqueste castèlh medievau exceptionau, qui ei un patrimòni subèrbèlh de l'istòria deu Sud-Òest de la França.

Au cors de la toa visita descobèrta
qu'as observat un sarròt de punts particulars
deu castèth. Probable qu'as aprés hèra de causas
sus la soa construccion, sus l'utilizacion de las diferentas partidas
deu castèth, o enqüèra sus Febus.

Montaner qu'èra donc au còp ua hortalessa… e un palai !
D'un costat, qu'èra un casteràs hèra impausant,
plan defenut e de mau atacar, concebut tà i lotjar soldats.
Mes qu'èra tanben un palai qui podè
arcuélher a Febus e la soa cort, dab tot lo confòrt
qui exigeish la residéncia d'un senhor.
Atau, aqueste castèth que permetè de demostrar
a tots la puishança militara e politica de Febus.

Mes perqué Febus e hasó bastir aqueste castèth ací ?
A qui volè amuishar qu'èra un senhor puishant
e important ? E qui èra reaument aqueth Febus ?
Entra tà la tor e que trobaràs bahida
quauques responsas ad aqueras questions…

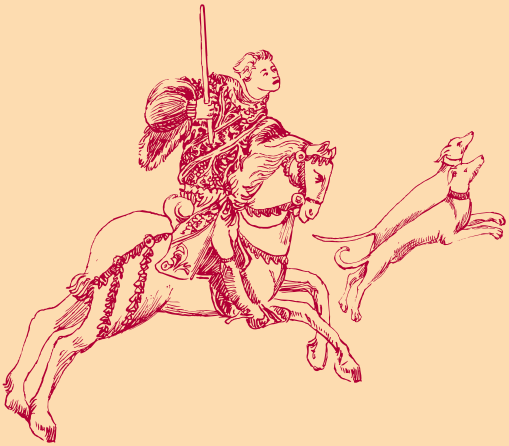

Remerciements

l'InÒc Aquitània

Imp. IMAGES RCS Tarbes 05 62 51 05 31